

ABBAS SƏHHƏT YARADICILIĞINDA VƏTƏN VƏ ONUN AZADLIĞI MÖVZUSU

Qərənfil Zeyqəm qızı Rzayeva

ADPU Ağcəbədi filialı

qerenfilrzayeva40@gmail.com

Xülasə

Abbas Səhhət Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yeri olan, üslub, deyim tərzilə seçilən sənətkarlarımızdandır. O, XX əsr Azərbaycan klassiklərindən biri, ədəbiyyatımızda romantizm cərəyanının görkəmli nümayəndələrindəndir.

Səhhət, ədəbiyyat və mədəniyyət tariximizə məşhur şair olmaqla yanaşı, peşəkar tərcüməçi, uşaq yazıçısı, həkim, görkəmli müəllim və maarif xadimi, tənqidçi və publisist kimi də daxil olmuşdur. Köhnə dünyanın zülm və haqsızlıqlarına, ictimai bərabərsizliyə qarşı etiraz, azadlıq və mədəni intibah ideallarının tərənnümü, işıqlı gələcəyə çağırış - A.Səhhətin həyat və yaradıcılığının ümumi mənasını, ideya-estetik məzmununu təşkil edir.

Onun yüksək ustalıqla qələmə aldığı «Əhmədin qeyrəti» poeması, uşaqlar üçün yazdığı «Cücələrim», «Qaranquş balaları», «Yaz», «Quşlar», «Ayı və şir» kimi şeirləri, dünya ədəbiyyatından etdiyi tərcümələr sevilə-sevilə oxunur. Şeirlərini «Səhhət» təxəllüsü ilə qələmə alan böyük şairin yaradıcılığında vətən mövzusu xüsusi yer tutur. Vətən, xalq onun üçün müqəddəs idi.

Açar sözlər: Abbas Səhhət, romantizm, bədii yaradıcılıq, mövzu, Vətən, ana, yurd sevgisi, vətənhəbbət, xalqa sədaqət, ideya-məzmun vəhdəti və s.

Abstract

Abbas Sahhat is one of our artists who has a unique place in Azerbaijani literature and is distinguished by his style and idiom. It is one of the 20th-century Azerbaijani classics, one of the prominent representatives of the romantic trend in our literature.

In addition to being a famous poet, he entered our history of health, literature and culture as a professional translator, children's writer, doctor, prominent teacher and educator, critic and publicist. Protest against the oppression and injustice of the old world, social inequality, praise of the ideals of freedom and cultural renaissance, call to a bright future - constitute the general meaning, idea-aesthetic content of A. Sahhat's life and work.

The poem "Ahmed's Zeal" written by him with great mastery, his poems for children such as "My Chickens", "Swallow Chicks", "Summer", "Birds", "Bear and Lion", and his translations from world literature are popularly read. The theme of the homeland occupies a special place in the work of the great poet, who wrote his poems under the pseudonym "Sahhat". Motherland, people were sacred for him.

Key words: Abbas Sahhat, romanticism, artistic creativity, theme, Motherland, mother, love of country, love of country, loyalty to the people, unity of idea and content, etc.

“Vətəni sevməyən insan olmaz, olsa da, ol şəxsə vicdan olmaz” sözlərinin müəllifi – Mehdi Zadə Abbas Əliabbas oğlu gözəl şair, dövrünün maraqlı dramaturqu, dünya ədəbiyyatından dilimizə çevirdiyi nümunələri bu gün də köhnəlməmiş tərcüməçi, ədəbiyyatımızın romantizm cərəyanının parlaq nümayəndəsi idi. Onu da qeyd etmək ki, “Abbas Səhhət Azərbaycan xalqının bədii təfəkkürünə qüvvətli təsir göstərərək, orada özünə möhkəm yer tutan, XX əsr şeirinə yeni xüsusiyyətlər gətirən görkəmli şairlərdəndir” (2, səh.24).

A.Səhhətin Azərbaycan maarifi və uşaq ədəbiyyatının inkişafındakı xidmətləri böyükdür. Cavan yaşlarından ömrünün sonuna qədər müəllimlik edən, dərslilər yaradan şair uşaq və gənclər üçün müxtəlif janrlarda əsərlər yazmış, milli uşaq ədəbiyyatının ən gözəl nümunələrini yaradan klassiklər səviyyəsinə yüksəlmişdir.

Abbas Səhhət realizm yaradıcılıq metodunun təsiri ilə yazıb-yaradan romantiklərimizdəndir. Şair Sabirin sənət dünyasından ilham alaraq yeni əsrin əvvəllərində Azərbaycanda yaranan qabaqcıl ideyalı ədəbiyyatın görkəmli nümayəndələrindən idi.

Azərbaycanda XX əsrin əvvəlinin ədəbi-bədii tufanı, onun həm realist, həm də romantik dalğada qabaran, öz içərisindən aşıb-daşan narahat nəhri məhz Səhhətin poeziyasında durulmuşdur. Sözünl əsl mənasında “millilik” və “millət” anlayışı, “Ana dili və Vətən” məfhumu müasirləri və qələm dostları arasında məhz Abbas Səhhətin zəngin ədəbi – elmi irsində bu qədər aydınlıq kəsb etmişdir. Öz “mən”inin obrazını özü yaradan, öz tərcümeyi-halına özü ayrıca şeir həsr edən Səhhətin yaradıcılığının əsas motivləri bəşəriyyətə həbbət, elmə meyl, sənətə pərəstişdir.

Abbas Səhhət hər sözü, hər vurğunu yerli-yerində işlətməyi bacaran sənətkardır. Səhhət özünü uşaqlara öyüd-nəsihət verən mürəbbi kimi deyil, yaxın yoldaş, tərbiyəçi kimi təqdim edir. Şair uşağa yanaşmağı bacarır, onun qəlbinə yol tapır. Bunların nəticəsidir ki, Səhhətin şeirləri oxucunu düşündürür, təsirləndirir və ona estetik zövq verir.

Şair öz ədəbi baxışlarında da satirik ədəbiyyata yüksək qiymət verirdi. O, göstərirdi ki, bədii ədəbiyyatın müasir səviyyəsində tənqidsiz və satirasız keçinmək mümkün deyil. Səhhət satiranı realizmin üzvi bir hissəsi, həm də xalq ruhu ilə sıx bağlı olan bir hissəsi sayırdı. O, XX əsr şəraitində, təzyiq və zorakılıq dünyasında, senzuranın özbaşınalıq etdiyi, hər cür azadlığın “qanlı əllərlə tıxandığı” “fəna bir zamanda” satirik ədəbiyyata böyük ehtiyac olduğunu dərk edir və müasirlərini “eyham və kinayədən” istifadə etməyə çağırırdı: ... zəmanə çünki fəna bir zəmanədir, Eyham ilə, kinayə ilə natiq olmalı!”

Abbas Səhhət otuzdan yuxarı satiranın müəllifidir. Bu səpkidə yazdığı əsərlər həm də, Səhhətin dünyagörüşünün, ayrı-ayrı cəmiyyət hadisələrinə münasibətinin aydınlaşmasına, dəqiqləşməsinə kömək göstərir, romantik Səhhətlə realist Səhhətin bir-birini tamamlanmasına xidmət edir. Satiralar bir daha göstərir ki, dövrün mürəkkəb, ziddiyyətli toqquşmaları və mübarizələri şəraitində şair məzlumların, əzilənlərin, məhkumların mənafeyini müdafiə etmiş, məsləksiz, riyakar ziyalılara, xalqı satanlara, dargöz millətçilərə düşmən münasibət bəsləmişdir.

Vətənə, millətə sədaqət nümunəsi Azərbaycan ədəbiyyatının klassik örnəkləri sırasında vətənpərvərlik, yurdseverlik hissənin, hüriyyət və istiqlal məfkurəsinin aşılınmasında zəngin ədəbi qaynaqların üst qatından boy göstərən poetik nümunələrdən biri də, müqtədir sənətkarımız Abbas Səhhətin milli-mənəvi düşüncə ensiklopediyasını, tarixi-etik ənənələr külliyyatını, vicdan və əxlaq kodeksini özündə təcəssüm etdirən “Vətən” (1909) şeiridir.

Romantik qəhrəmanın keçmiş, bu gün və gələcək haqqındakı bütün düşüncələrini birləşdirərək ümumiləşdirən ən əsas mövzu vətən mövzusuudur. Onun bütün fədakarlığı vətən üçündür, vətən onun “canıdır, qanıdır”. Ən uca məhəbbət vətən məhəbbətidir.

Yüz ildən çoxdur ki, “Vətən” yalnız ədəbi-bədii nümunə, sevgi-məhəbbət simfoniyası olmaqdan daha yüksəkdə dayanan, tarixi-coğrafi hədudlarımıza maraq və rəğbət oyadan, milli şüurun inkişafına təkan verən, vətənsəvərlər hərəkətinin həyatda və sənətdə andına, himnə çevrilən dərs vəsaiti, müdrik kəlamlar toplusudur.

Şübhəsiz ki, mayası millətə, ocağa sevgidən yoğrulmuş “Vətən” in müqəddəs missiyası ilk növbədə istiqlal ideallarına sonsuz xidmət göstərməsi, azadlıq, müstəqillik uğrunda mübarizələrdə mətin mücahidlərin formalaşmasında mənəvi təsir qüdrəti ilə şərtlənir.

Abbas Səhhətin yüksək tərbiyəvi məzmun və kamil formaya malik əsərləri çoxdur. Lakin bunlardan “Vətən” şeiri, xüsusilə diqqəti cəlb edir. Əsər başdan-baş vətən məhəbbəti ilə yoğrulmuş, vətən eşqinin yüksək ifadəsinə çevrilmişdir. Burada müəllif öz fikrini elə aydın və səlis bir dillə ifadə edir ki, şeirin ideyası oxucuya tez çatır, onu həyəcanlandırır, vətənə məhəbbət hissini daha da gücləndirir.

A.Səhhətin şeirlərində vətənə, xalqa məhəbbət böyük ilhamla tərənnüm olunmuşdur. O, “Vətən”, “Əhmədin qeyrəti”, “İstiqlal bizimdir”, “Şair, şeir pərisi və şəhərli” əsərlərində gəncləri vətəni sevməyə, onun azadlığı naminə mübarizə aparmağa sövq edir.

Könlümün sevgili məhbubu mənim
Vətənimdir, vətənimdir, vətənim.
...Vətənim verdi mənə nanü nəmək,
Vətəni, mənə, unutmaq nə demək?! (1, səh.48)

Şair burada sadəcə olaraq “Vətəni sevin” deməklə kifayətlənmir, onu nə üçün sevmək lazım olduğu fikrini də yüksək bir sənətkarlıqla əsaslandırır:

Anadır hər kişiye öz vətəni,
Bəsləyib sinəsi üstündə onu.
Südüdür kim, dolanıb qanım olub,
O, mənim sevgili cananım olub,
Saxlaram gözlərim üstə onu mən.
Ölərəm əldən əgər getsə vətən. (1, səh.48)

deyən şair vətəni anaya bənzədir. Ana uşağı böyüdü bəslədiyi kimi, vətən də bizi sinəsində böyüdür.

Bizim qanımız onun südüdür.

Vətən əcdadımızın mədfənidir,
Vətən övladımızın məskənidir. (1, səh.48)

Şeirin sonrakı hissəsində müəllif göstərir ki, vətəni təkcə sevmək azdır, onu göz bəbəyi kimi qorumaq, vətən uğrunda canından keçməyə hazır olmaq da hər bir vətən övladının borcu, amalı olmalıdır. Vətənin hər qarışı müqəddəsdir, əzizdir, çünki burada ata-babalarımız dəfn olunmuşdur, çünki bura övladlarımızın yurdu, məskənidir. Vətəni heç vaxt unutmaq olmaz, onu sevməyənlər yalnız vicdanını itirmiş şəxslər ola bilərlər. Vətənpərvər şair də əsərin sonunda bu fikri qabarıq bir şəkildə nəzərə çarpdırır:

Vətəni sevməyən insan olmaz.
Olsa, o şəxsə vicdan olmaz. (1, səh.48)

Şair bu şeiri gənclərdə, böyüməkdə olan nəsildə vətənpərvərlik hisslərini gücləndirmək məqsədilə qələmə almışdır. Şeirən hər misrası oxucunu Vətəni böyük məhəbbətlə sevməyə, onu candan əziz sanmağa çağırır. Əruz vəzninin rəməl bəhrində qələmə alınan şeirdə şairin doğma Vətənə həssas övlad münasibəti yüksək poetik dillə təsvir olunur.

Beləliklə A.Səhhətin «Vətən» şeiri bizi vətənpərvər olmağa, doğma yurdu ürəkdən sevməyə səsləyir. Vətən anlayışı əbədi olduğu kimi, sevimli şairimiz A.Səhhətin «Vətən» şeiri də öz aktuallığını həmişə saxlayacaqdır.

Abbas Səhhətin “Millətə xitab”ında (1907) “Millət, ey banisi-həyatıvətən!” – deyə şairin poetik müraciəti, çağırışı, hayqırtısı çağdaş elmi-nəzəri, ədəbi-fəlsəfi düşüncə müstəvisindən yanaşdıqda da, nə qədər aydın, dəqiq, dolğun, ölçülü-biçili və müdrikliklə söyləndiyi görünməkdədir. Böyük ədibin bütün fəaliyyəti, bədii yaradıcılığı vətənə və millətə sdaqət nümunəsindən, xalqın maariflənməsi, gənc nəslin milli təhsil sahəsində uğurlar qazanması üçün yorulmaq bilmədən, əzablara qatlaşıaraq xidmətlər göstərmək eşqindən, ehtirasından ibarətdir.

Abbas Səhhətin yaradıcılığında Vətən mövzusu nə qədər böyük önəm daşıyırsa, bağlı olduğu xalqın azadlığı, sədəti də bir o qədər vacib və əhəmiyyətlidir. Səhhət azadlığı təkcə öz xalqı üçün yox, bütün insanlar üçün tələb edirdi. Onun fikrincə, insan yaşadığı cəmiyyətdə hər cür mərhumiyyətdən azad olmalı, azad, xoşbəxt həyat sürməlidir. Səhhətə görə, yalnız azad cəmiyyətin özü azad insan problemini həll edə bilər. Cəmiyyətin bütün qanunları insan ləyaqətini qorumağa, onu yüksəltməyə xidmət etməlidir. Elə bu məqsədlə də şair cəmiyyətə üz tutub deyirdi:

Sən mükafatını insanlığa xidmətdə ara!

Şairin insan ləyaqətini uca tutmaq, onu azadlıq problem ilə əlaqələndirmək istəyi səbəbsiz deyildi. O yaxşı bilirdi ki, hürriyyət olan yerdə insanlıq mövcuddur. Romantik şairin əsərlərində tez-tez işlətdiyi bir çox sözlər – dəniz, derya, səhra, ümman, üfük, şimşək, ildırım, tufan və s. kimi sözlər azadlıq mövzusunun bu və ya digər mənası, düşüncələrini ifadə etmək üçün istifadə olunurdu. Hətta şairin əngin səmalara, uzaq ulduzlara, sehrli mələklərə və xəyali cənnətlərə müraciət etməsi də azadlıq mövzusu ilə bağlı olub, onun şair xəyalının gələcəkdə yaranacaq yeni bir dünya ilə bağlayan məfhumlardır.

Şairin romantik qəhrəmanının azadlıq yolunda durmadan apardığı mübarizə təəssüflər olsun ki, bir nəticə vermirdi. Onun arzuları, xəyalları ictimai ədalətsizliyə əsaslanan quruluşa, irticanın sərt dalğaları ilə qarşılaşdıqca zəifləyir, müvazinətini itirir, nəticədə azadlıq barəsindəki düşüncələrini pərişanlıq və ümitsizlik əvəz edirdi. Beləliklə, romantic qəhrəman dövrün özünə qarşı çıxır, onu rədd edirdi.

Səhhətin romantik qəhrəmanının kədəri şəxsi olmayıb, ictimai xarakter daşıyırdı. Məhz yaşadığı dövrün romantizminə məxsus vətəndaşlıq kədəri Abbas Səhhət yaradıcılığında da aydın hiss olunur. Burada lirik mən vətəninə öz məramınca, xalqı öz arzuları səviyyəsində görməyincə kədərə boğulur. Bu kədər hissi XX əsr Azərbaycanının həqiqi vətəndaşlarına xas bir hiss idi. Lakin bu kədərin bətnində intibaha çağırış, köhnəliyə, mədəni geriliyə qarşıduruş oyadan bir üsyan motivi də vardı.

Vaxtilə böyük romantik şairimiz Məhəmməd Hadi haqqında, onun yaradıcılığındakı kədər motivlərindən danışan Əziz Mirəhmədov yazırdı: “Hadinin və onun müasirlərindən çoxunun diqqətəlayiq

cəhəti o idi ki, ən ağır günlərdə, irticanın zülmətləri içində onlar öz başlarının üstündəki qəm buludlarını dağıtmağa çalışmış, gözləri yaşla dolu olanda da yenə işıq, sevinc axtarışlarından əl çəkməmişlər”. Səhhətin vətəndaş-şair kədərinin də ideya-estetik mahiyyəti bundan ibarətdir. İnsan və onun arzuları ilə real həyat imkanları arasındakı uçurum, təzad – Səhhət romantizminin leytmotividir.

Başqa romantiklərə nisbətə ideal aləmə meyl, orada aramsız axtarışlar aparmaq istəyi Abbas Səhhətdə zəif və keçəridir. Əksinə, şairin düşüncəsi real aləmlə daha çox məşğuldur, bu aləmi dərkə, müşahidəyə çırpınış daha qüvvətlidir.

Səhhət şeirindəki azadlıq probleminə, azad cəmiyyət ideyasına azad sənət düşüncəsi də daxildir. Bu problem şairi bütün yaradıcılığı boyu düşündürmüş, onun lirik qəhrəmanının əsas ideya komponentlərindən biri olmuşdur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Səhhət A. Seçilmiş əsərləri. Bakı: “Lider nəşriyyat”, 2005.
2. Talıbzadə K. A.Səhhətin seçilmiş əsərlərinə Ön söz. Bakı: 2005.
3. Əhmədov H. Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi. Bakı: Elm və təhsil, 2014.
4. Məmmədhüseyn Təhmasib. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə. I cild. Bakı: Mütərcim, 2010.
5. Quluzadə. Abbas Səhhət haqqında bir neçə söz. "Maarif İşçisi" jurnalı 6-7 (14-15)-ci saylar, Bakı: 1927.
6. az.wikipedia.org
7. az.wikisource.org
8. portal.azertag.az